

IMPLICACIONS ÈTIQUES DE LA MANIPULACIÓ DE LA MATÈRIA VIVA

RAMÓN M. NOGUÉS

Laboratori d'Antropologia. Universitat Autònoma de Barcelona.

A) Estatut de la reflexió ètica en l'evolució

Tota l'evolució dels éssers vivents pot ser entesa com un gran procés de *bricolage* autoorganitzador/automanipulador molt sofisticat (pensem p. ex. en la complexitat de processos com els de la coevolució). L'aparició, en aquest procés, de l'acció d'un psiquisme intel·ligent introdueix un element significativament nou, en la mesura en què, l'espècie que presenta aquesta capacitat intel·lectual (la humana), es converteix en una font potencial de perturbació del procés evolutiu i de la biosfera. La possibilitat de la reflexió ètica (referir-se a valors, assenyalar objectius i decidir mètodes en relació al comportament) es converteix en una contrapartida que possibilita el control del potencial perturbador humà.

Des d'aquest punt de vista, la reflexió ètica sobre la manipulació intel·ligent de la matèria viva no és un luxe superstructural o un epifenomen anecdòtic, sinó una exigència del procés evolutiu, tant més urgent com més s'accelera el potencial perturbador. El progrés tècnic i la reflexió ètica es configuren, doncs, com els pols d'un *feed-back* que té com a horitzó la supervivència mateixa de la biosfera. L'ètica ha de vetllar per fer un bon empelt de l'evolució cultural dins el procés d'evolució general.

B) Coordenades de la reflexió ètica

La reflexió ètica sobre la manipulació de la matèria viva es troba situada enmig d'algunes tensions particularment significatives que l'emmarquen i li assenyalen els camins per on avançar, sovint de forma conflictiva. Citem com a més centrals les següents dimensions:

1. Dimensió del món intern: tensió racionalitat/emocionalitat.

La contradicció entre el món emocional i la racionalitat és freqüent en l'experiència humana. La manipulació de la vida desvetlla quasi inevitablement un ressò emocional molt

del punt de vista de la densificació de les xarxes que uneixen les comunitats humanes, demana una modificació de les matrius de la reflexió ètica. Cal utilitzar models d'anàlisi que modifiquin l'escala habitual d'observació, tant des del punt de vista del ressò de les accions com des de les consideracions temporals de llarg abast.

En alguns temes concrets, la necessitat d'ampliar l'escala de consideració resulta més viva. Pel que fa p. ex. a la reproducció (natural o assistida), la invocació del dret subjectiu a reproduir-se (que avui pot ser facilitat a individus altrament sotmesos a selecció negativa prereproductora) pot entrar en conflicte amb la conveniència de no augmentar el llast genètic de l'espècie a llarg termini.

En les noves matrius de la reflexió ètica, algunes responsabilitats individuals i immediates queden ampliades per dimensions més difoses i col·lectives. L'ètica clàssica és deficitària a aquest nivell i probablement massa picapuntera en les anàlisis habituals.

Ens trobem doncs, en cert sentit, davant la necessitat d'un nou estil de reflexió ètica. Entre altres accents a destacar per a fer-lo viable assenyalaríem:

La convicció que el canvi és una realitat estructural de la vida, cosa que contrasta amb la clàssica visió d'estabilitat. L'ètica encara no ha assumit a fons el que això significa, tant a nivell del canvi que sofrim com del que podem provocar.

La consciència que les decisions ètiques estan condicionades més del que creiem per les dimensions emocionals i culturals (referència a l'anàlisi psicològica i històrica). Tota la reflexió ètica ha d'anar acompanyada del suficient aparat analític i de la consciència creixent de complexitat.

Cal fer atenció al canvi d'escala. Un món que s'accelera i es fa petit implica la necessitat d'ampliar les perspectives de la reflexió tant en l'espai com en el temps.

relacionat amb dimensions sacral·s. Això porta sovint a plantejar actituds de tabú davant l'actuació sobre el vivent. Molts consideren, justificadament, que una bona reflexió ètica s'hauria d'alliberar de les tuteles més o menys sacral·s que clàssicament l'han condicionada. D'altra banda, la pura racionalitat és una utopia irreal (la ciència és menys neutra del que hom creu) i, en manipular la vida, també es poden desvetllar respostes emocionals de prepotència davant la biosfera. Hom es pregunta p. ex. si l'actitud de respecte a la integritat (noció clàssica en l'ètica del vivent) pot prescindir d'unes certes referències radicalment sacral·s. Alguns fins i tot es pregunten si darrera de tota cosmologia no hi ha una certa teologia (afirmativa o negativa). Potser el recent llibre de Hawking (*Història del temps*) avalaria aquesta hipòtesi.

2. *Dimensió social: referències valorals comunes.*

L'ètica es refereix sempre a uns valors en relació als quals hom ordena el comportament. Quan hom supera el nivell de l'ètica com a decisió individual, és imprescindible de recórrer a algun tipus d'acord comú en relació als valors; acord que permeti d'elaborar unes regles de joc que tinguin caràcter jurídic i donin arquitectura al comportament comú. Són evidents les dificultats en aquest punt i avui augmenten, atesa la implicació que la manipulació de la matèria viva sol tenir amb dimensions econòmiques, polítiques etc. (Podem citar com a exemple ben recent la declaració de València sobre el projecte HUGO – Human Genome Organization – en la qual, segons sembla, les pressions econòmiques en relació a les patents sobre éssers vivents transgènics, van impedir precisions ètiques; o encara podríem referir-nos a la problemàtica valoral que implica l'alteració de les formes clàssiques de regulació social de la parentalitat mitjançant l'acció de la reproducció humana tècnicament assistida.) La manipulació de la matèria viva ha de considerar al menys dues fonts de valors fonamentals: la referència a tot allò que és humanitzador per promoure-ho, i el respecte a un funcionament harmoniós del conjunt de la biosfera com a obra a conservar i escenari de la vida humana.

3. *Referències tècniques: polaritat conservació/alteració.*

El procés evolutiu de la naturalesa no manipulada per l'home és prou complex, poc conegut encara i suficientment acreditat com per témer que les modificacions tècniques «fortes» puguin alterar-lo greument. Jean Dausset deia recentment –també a València– que «no en sabem prou encara» per atrevir-nos a modificar material genètic de cèl·lules sexuals. És evident la necessitat de donar suport a una ètica dels mètodes de manipulació que avalin la possibilitat de supervivència. Hom pot referir aquesta reflexió a totes les dimensions de la biosfera, des de la genètica a l'ecològica (pensem en els problemes de l'ozó). És, doncs, una elemental prudència tècnica la que demana una moderació de tot el que fos acció agressiva envers l'ecosfera, i això per exigència de limitació de l'escenari.

D'altra banda, la naturalesa existent no és la millor imaginable, i les alteracions efectuades per l'home en molts aspectes (acció mèdica, producció agropecuària, control reproductiu...) testimonien la bona capacitat de l'home per a modificar positivament mecanismes dels éssers vivents, atemperant l'aleatorietat de les amenaces del viure.

4. *La noció d'escala: de la microètica a la macroètica.*

L'hàbit de la reflexió ètica ha estat massivament centrat en consideracions individualistes i atenent a les perspectives immediates de les accions analitzades. El tombant cultural que vivim, tant des del punt de vista de la celeritat dels canvis científics i tecnològics, com des